

ОЦІНКА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МЕТОДИКИ ВИЯВЛЕННЯ РІВНЯ НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД ВІЙСЬК (СИЛ) ТА ОРГАНИ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто морально-психологічний стан як важливу складову методики виявлення і оцінки рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління. З'ясовано, що морально-психологічний стан разом з моральним духом є важливим структурним компонентом, який характеризує рівень бойової готовності та боєздатності підрозділів та військових частин. Встановлено, що існує необхідність у приведенні до загального показника результатів оцінювання рівня морально-психологічного стану із застосуванням методу багатофакторного аналізу, який полягає у виявленні, аналізі та вимірюванні рівня основних факторів складників морально-психологічного стану шляхом заміни континуальних показників на їх числові значення.

Ключові слова: морально-психологічний стан, моральний дух, методика, рівень негативного інформаційно-психологічного впливу, особовий склад військ (сил), органи військового управління.

Постановка проблеми. Процес розбудови Української держави супроводжується пошуком оптимальних підходів до посилення боєздатності Збройних Сил. Серед багатьох досліджень в цьому напрямку, на особливу увагу заслуговують праці, в яких пропонуються реальні кроки щодо оцінювання інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил), тобто людського фактора. Усі сучасні авторські підходи до оцінювання інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) як важливішого складника бойового потенціалу військових формувань базуються на розробленні методик оцінювання морально-психологічного стану особового складу. Проте ці методики не містять єдиних підходів до визначення сутності, змісту та субординації таких наукових категорій, як людський фактор, морально-психологічний стан, що є суттєвим недоліком під час оцінювання інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил).

Таким чином, нагальною є потреба у дослідженні науково-теоретичних засад наведених наукових категорій та у розробленні збалансованих підходів до оцінювання морально-психологічного стану особового складу, як важливої складової методики виявлення рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних і зарубіжних праць щодо оцінювання морально-психологічного стану особового складу слід виділити колективне дослідження П. Криворучка, О. Хміляра, Р. Шпака, С. Василенка, праці Ю. Московчука, В. Зеленицького, М. Варія, В. Клименка, Г. Давидова, які мають суттєве теоретичне і практичне значення [4; 3; 7; 8].

Аналіз наукових досліджень свідчить, що на морально-психологічний стан особового складу впливають і фактори, що виконують функцію протидії негативному впливу на психіку військовослужбовців, впливають ті фактори, що належать до особистісних якостей військовослужбовців, виконуючи як функцію формування психологічного стану, так і функцію протидії руйнівному впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на психіку особового складу.

Метою статті є дослідження морально-психологічної стану військовослужбовця, через поняття «морально-психологічний стан» та «моральний дух», як важливої складової методики виявлення і оцінки рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління.

Виклад основного матеріалу. Існує багато питань щодо практичного застосування запропонованих методик оцінювання морально-психологічного стану особового складу та зумовлюють наступне: складність для розуміння їх змісту та проведення досліджень фахівцями без спеціальної підготовки; відсутність визначення сутності наукових категорій, що використовуються у процесі дослідження і проведення розрахунків; недостатню системну структурованість факторів за складниками морально-психологічного стану; відсутність аргументації для визначення ваги факторів у загальному показнику морально-психологічного стану; необхідність значної кількості часу для проведення досліджень і розрахунків.

Аналізуючи морально-психологічне забезпечення підготовки військовослужбовців у складі миротворчих підрозділів Збройних Сил України, В. Алещенко зазначає, що морально-психологічне забезпечення міжнародних миротворчих операцій (спеціальних дій) – це комплекс соціально-політичних, міжнародно-правових, організаційних, воєнно-соціальних, гуманітарно-освітніх і соціально-психологічних заходів, спрямованих на формування та морально-психологічне злагодження миротворчого контингенту, його всебічну підготовку й участь в операціях (спеціальних діях) щодо підтримання та відновлення миру під егідою ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій [1].

Досліджуючи у методику розрахунку морально-психологічного стану військового підрозділу на основі експертних оцінок П. Криворучко [7, с. 35], Р. Шпак, стверджують, що моральний дух є фактором морально-психологічного стану; В. Кліменко у структурі морально-психологічного стану спостерігає тісний взаємозв'язок трьох складників: моралі та духу, які у сукупності є критеріями психічного здоров'я особистості; М. Варій [3] вважає, що морально-психологічний стан – це цілісне, визначальне морально-психологічне явище, яке є похідним від інтегрованої єдності і взаємодії духовних, моральних, морально-психологічних, політичних, національних, соціальних, економічних, військово-службових, навчально-бойових (у воєнний час бойових), інших соціально-психологічних і психологічних чинників, які інтеграційно відображаються в їх соціальній психіці у вигляді певних морально-психологічних стереотипів, що спрямовують його діяльність і поведінку.

Спільною сутністю цих розбіжностей є показник взаємовідношення змісту та логічного обсягу категорій “моральний дух” і “морально-психологічний стан”. Виходячи із наведеного сутність проблеми можна виразити через три твердження:

– морально-психологічний стан є складником морального духу, тобто зміст категорії “морально-психологічний стан” є частиною змісту “морального духу”, а логічний обсяг першої категорії повністю входить у логічний обсяг другої категорії [1, с. 35];

– моральний дух є складником морально-психологічного стану, тобто зміст категорії “моральний дух” є частиною змісту категорії “морально-психологічний стан”, а логічний обсяг першої категорії повністю входить до логічного обсягу другої категорії;

– “моральний дух” і “морально-психологічний стан” є категоріями супідрядними; будучи однаково загальними, вони підпорядковані більш спільній родовій категорії – “людському фактору”. Супідрядні категорії “моральний дух” і “морально-психологічний стан” – це види однієї родової категорії “людський фактор”, у них спільні родові ознаки, але видові ознаки різні [5, с. 48-49].

Інший закон логіки не припускає логічного протиріччя у будь-якому правильному мисленні. Зазначений закон формулює це так: не можуть бути одночасно правдивими два несумісні висловлювання – два протилежні твердження і заперечення – про один і той же самий предмет у одному й тому ж відношенні; одне із них буде обов'язково неправдивим [10, с. 120-128], ми же маємо три протилежних твердження. Дослідження свідчать про правильність останнього твердження.

Більш того правильність останнього твердження доводить практичний досвід. Відомий військовий психолог Г. Давидов у процесі оцінювання людського фактора військових формувань використовував категорії “політико-моральний стан” і “морально-психологічний стан”. Він висловлював думку, що до компонентів політико-морального стану відносив:

військово-бойову підготовку особового складу; рівень організованості у військових частинах і підрозділах, рівень керівництва ними; ідейно-політичну єдність особового складу військ.

На початку 90-х років було наголошено на тому, що військові формування поза політикою, що силові структури мають бути поза впливом політичних партій, а військовослужбовці не можуть бути членами політичних партій. Тобто, змістовні фактори категорії “політико-моральний стан” перенесли до змісту категорії “морально-психологічний стан”.

Більш того, категорії “моральний дух” і “морально-психологічний стан” визначаються: моральний дух характеризує духовні – стійкі, фундаментальні, довготривалі якості особового складу, а морально-психологічний стан – чуттєві: ситуативні, не довготривалі.

Таким чином, моральний дух і морально-психологічний стан є складниками людського фактора який в свою чергу є важливою складовою методики виявлення рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління і вимагають самостійних підходів до визначення їх сутності та змісту.

Проаналізувавши попередні підходи, з’ясовано, що людський фактор як складник бойового потенціалу військових формувань держави, що характеризує людей, – це сформована об’єктивно дійсністю інтегрована єдність раціональних і чуттєвих якостей особового складу, які спонукують військовослужбовців до виконання військового обов’язку, визначають їх поведінку, впливають на їх стан, службово-бойову й особисту діяльність в умовах мирного і воєнного часу.

Отже, складниками людського фактора є: моральний дух особового складу та морально-психологічний стан особового складу.

Моральний дух особового складу визначається як стійка сукупність ідейних переконань, політичної свідомості, соціального захисту та професіоналізму військовослужбовців, рівня розвитку військових колективів та адміністративної діяльності керівного складу, які системно і взаємозалежно формують внутрішню готовність особового складу до виконання військового обов’язку, створюють оптимальні умови для виконання поставлених службових завдань і спонукають до дій.

Складовими морального духу особового складу є: ідейний; матеріальний; політичний; соціально-психологічний; адміністративний.

Морально-психологічний стан особового складу – це сукупність душевних переживань, які генеруються на чуттєвому рівні свідомості людини при взаємодії з об’єктивною дійсністю та усвідомленні особистісних якостей, через систему психологічного захисту активно впливають на психічне здоров’я військовослужбовців та проявляються у моральній діяльності.

Є два підходи до розуміння сутності моральної діяльності – у широкому і вузькому значенні. У широкому значенні діяльність є моральною, якщо узгоджується з вимогами моралі, її нормами та цінностями. Прикладом цього значення є душевні переживання військовослужбовців за долю Української держави та життя своїх товаришів, які виражаються у героїчних вчинках, що супроводжуються ризиком для свого життя та свідомою самопожертвою. І, навпаки, психічний стан фрустрації нерідко виражається в агресії проти себе чи інших осіб і супроводжується порушенням моральних норм. Така діяльність є аморальною.

У вузькому розумінні моральною є лише така діяльність, яка ґрунтується на усвідомленому виборі її суб’єкта і має на меті активне твердження певних моральних цінностей. У цьому контексті сутність такого твердження у тому, що душевні переживання під контролем розуму мають виражатись у моральній діяльності, в основі якої – добро, обов’язок, совість і честь.

Саме вираження душевних переживань у моральній діяльності визначає сутнісне значення категорії “моральний” у словосполученні “морально-психологічний стан”.

Слід зазначити, що всі складники морально-психологічного стану особового складу є взаємозалежними та взаємопов’язаними. Досягнутий рівень кожного з них позначається на

інших і в цілому – на рівні морально-психологічного стану військовослужбовців частин і підрозділів.

Коефіцієнт ваги кожного складника у загальному показнику морально-психологічного стану буде різний. Він обумовлюється такими вихідними характеристиками наведених факторів кожного складника:

- функціональною роллю – протидіючі, стабілізуючі, формуючі, комплексні;
- типовістю впливу – об'єктивні чи суб'єктивні;
- місцем фактора по відношенню до особистості – внутрішні, зовнішні;
- тривалістю дії – довготривалі, періодичні, разові;
- складністю внутрішньої структури – прості, складні;
- рівнем раціональності – усвідомленим чи інтуїтивним;
- ціннісним значенням;
- концентрацією та інтенсивністю дії;
- тривалістю формування кількісних і якісних характеристик фактора дії та інше.

Враховуючи, що на психологічний стан особистості впливає не тільки негативна або позитивна дія зовнішніх сил, але й захисні властивості самої особистості, то можна зробити висновок, що найбільшу вагу серед усіх складників морально-психологічного стану має демографічний. Дія факторів демографічного складника має цілодобовий, безперервний характер, кількісні та якісні характеристики мають тенденцію до накопичення, впливають на психологічний стан на свідомому і підсвідомому (інтуїтивному) рівні та ін.

Метод експертних оцінок доцільно використовувати від час визначення коефіцієнтів ваги складників морально-психологічного стану особового складу. Але слід зауважити, що вага факторів складників морально-психологічного стану військовослужбовців різна. Вона обумовлена потребами, життєвими цінностями, службовим досвідом, особистісними якостями особового складу та ін.

Оцінювання морально-психологічного стану особового складу військ (сил) та органів військового управління повинно базуватися на результатах опитування експертів, військовослужбовців із застосуванням методу багатфакторного аналізу, який полягає у виявленні, аналізі та вимірюванні рівня основних факторів складників морально-психологічного стану шляхом заміни континуальних показників на їх числові значення. Таким чином, для фіксування показників кожного фактора береться чотирирівнева градація, ефективність якої перевірена в усіх сферах життєдіяльності військ. Усі фактори оцінюються за 100-бальною шкалою.

Висновки. Достатня кількість теоретичної бази із зазначеної тематики дає можливість для дослідження морально-психологічного стану як складової методики виявлення рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління. В основі дослідження зазначеної складової має бути приведення до загального показника результатів поетапного оцінювання рівня демографічного, особистісного, службового, морального та природно-кліматичного складників на підставі визначених критеріїв, їх ваги у загальному показнику рівня морально-психологічного стану.

На основі запропонованого підходу було проведено опитування експертів та військовослужбовців у різних підрозділах. Результати дослідження свідчать на користь правильності теоретичного обґрунтування використання морально-психологічного стану, як складової методики виявлення і оцінки рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління, а також доцільності її широкого практичного застосування у військових формуваннях України.

Таким чином, запропонований підхід свідчить про те, що морально-психологічний стан разом з моральним духом особового складу є важливим структурним компонентом, який характеризує рівень бойової готовності та боєздатності підрозділів, військових частин і з'єднань. В основі морально-психологічного стану особового складу є демографічний, особистісний, службовий, моральний та регіональний складники.

Проведені теоретичні дослідження свідчать про те, що системний підхід до визначення рівня інформаційно-психологічного впливу на особовий склад, а саме його морально-психологічна складова має бути важливим елементом методики виявлення і оцінки рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) та органи військового управління. Отримані результати мають бути важливою вихідною позицією для прийняття рішення командирами (начальниками) та управління військами під час виконання службових завдань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алещенко В.І. Психологічне забезпечення миротворчої діяльності військовослужбовців Збройних Сил України: Монографія. – Харків: ХУПС, 2008. – 342 с.
2. Блінов О.А. Прогнозування психологічних втрат // Зб. наук. праць Київського військового гуманітарного інституту. – 1998. №1. – С. 9-15.
3. Варій М.Й. Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтримка на високому рівні : моногр. / М. Й. Варій. – Львів: ВВП ДУ “ЛІП”, 1996. – 311 с.
4. Зельницький В.А. Структура морально-психологічного стану військового підрозділу / В. А. Зельницький // Збірник наукових праць КВГІ. – 1997. – Вип. 1(6). – С. 27–32.
5. Ілляк О.О. Методика оцінювання морально-психологічного стану особового складу частин і підрозділів / О.О. Ілляк // Збірник тез доповідей науково-практичної конференції Академії ВВ МВС України, Харків, 17-18 березня 2010 р. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2010. – С. 48-49.
6. Ілляк О.О. Методика оцінювання морально-психологічного стану особового складу частин і підрозділів внутрішніх військ: навч. пос. / О. Ілляк. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2009. – 68 с.
7. Криворучко П.П. Комплексне психологічне забезпечення професійної діяльності військових спеціалістів / П. Криворучко // Зб. наук. праць №2 (9), 1999. – С. 34-39.
8. Криворучко П.П. Морально-психологічний стан військового підрозділу: оцінка та прогнозування / П.Криворучко, О.Хміляр, Р. Шпак., С. Василенко / – К.: “Молода нація”, 2005. – 52 с.
9. Хоменко Е. А. Логика: учеб. пособие / Е. А. Хоменко. – [изд. 2-е]. – М. : Воениздат, 1976. – 208 с.
10. Risk Management Guide for Information Technology Systems. Recommendations of the National Institute of Standards and Technology / NIST, Special Publication 800 – 30 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://csrc.nist.gov/publications/nistpubs/800>.

Рецензент: к.психол.н. Мась Н.М., Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

к.полит.н. Турченко Ю.В., к.психол.н. Сирый А.В.

ОЦЕНКА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ КАК СУЩЕСТВЕННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МЕТОДИКИ ВЫЯВЛЕНИЯ УРОВНЯ НЕГАТИВНОГО ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ЛИЧНЫЙ СОСТАВ ВОЙСК (СИЛ) И ОРГАНОВ ВОЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Рассмотрено морально-психологическое состояние как важная составляющая методики выявления и оценки уровня негативного информационно-психологического воздействия на личный состав войск (сил) и органы военного управления. Выяснено, что морально-психологическое состояние вместе с моральным духом является важным структурным компонентом, который характеризует уровень боевой готовности и боеспособности подразделений и воинских частей. Поэтому, существует необходимость в приведении к общему показателю результатов оценивания уровня морально-психологического состояния с применением метода многофакторного анализа, который заключается в выявлении, анализе и измерении уровня основных факторов составляющих морально-психологического состояния путем замены континуальных показателей на их числовые значения.

Ключевые слова: морально-психологическое состояние, моральный дух, методика, уровень негативного информационно-психологического воздействия, личный состав войск (сил), органы военного управления.

Ph.D. Turchenko Yu.V., Ph.D. Siryi A.V.

EVALUATION OF THE MORAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITION OF MILITARY PERSONNEL AS AN IMPORTANT COMPONENT FOR THE DETECTION METHOD OF NEGATIVE INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL IMPACT'S LEVEL ON TROOPS (FORCES) AND MILITARY AUTHORITIES

Authors have considered the moral and psychological component as an important element for the detection and evaluation methods of negative information and psychological impact on the personnel of troops (forces) and military authorities. It was found out that the moral and psychological condition together with the morale of troops (forces) personnel is an important structural component that reflects the level of combat readiness and combat capability of military units. Therefore, there is a need for bringing the evaluation results of moral and psychological component level to general index using multivariate analysis method, which consists in identifying, analyzing and measuring the level of the main factors for moral and psychological condition components by replacing continual indexes with their numerical values.

Keywords: moral and psychological condition, morale, methods, level of negative information and psychological impact, troops (forces) personnel, military authorities.

